

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री दीपककुमार कार्की
माननीय न्यायाधीश श्री तेज बहादुर के.सी.
फैसला

मुद्दा: मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार।

मुद्दा नं. ०६९-CR-०७९५

रामेछाप जिल्ला, गोठगाउँ गा.वि.स., वडा नं. ६ गोठपानी घर भई हाल
कारागार कार्यालय, रसुवा, धुन्चेमा कैदमा रहेको वेद बहादुर मगर १

पुनरावेदक
प्रतिवादी

विरुद्ध

परिवर्तित नाम बालाजु (घ) को जाहेरीले नेपाल सरकार १

विपक्षी
वादी

मुद्दा नं. ०७०-CR-०५४२

नुवाकोट जिल्ला, नर्जामण्डप गा.वि.स., वडा नं. ३ घर भई हाल मध्यमाञ्चल
क्षेत्रिय कारागार कार्यालय भिमफेदी, मकवानपुरको कैदमा रहेको समिर भन्ने
वीरे तामाङ १

पुनरावेदक
प्रतिवादी

विरुद्ध

परिवर्तित नाम बालाजु (घ) को जाहेरीले नेपाल सरकार १

विपक्षी
वादी

सुरु तहमा फैसला गर्ने: माननीय न्यायाधीश श्री नारायण प्रसाद श्रेष्ठ
काठमाडौं जिल्ला अदालत, काठमाडौं
फैसला मिति: २०६७।०१।२७

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने: माननीय न्यायाधीश श्री टिका बहादुर हमाल
माननीय न्यायाधीश श्री सत्यराज गुरुङ
पुनरावेदन अदालत पाटन
फैसला मिति: २०६९।०३।२६

तत्कालिन न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९(१)(ख) बमोजिम पुनरावेदन दर्ता भई हाल प्रचलित न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा ९(१)(ख) बमोजिम यसै अदालतको क्षेत्राधिकार भित्र पर्ने प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवम् ठहर यस प्रकार रहेको छः

तथ्य खण्ड

१. **जाहेरी दरखास्त:** २०६५ साल वैशाखदेखि काठमाडौंमा बसी आएकी, गाउँको श्याम भन्नेको डेरा पनि त्यही भएको, श्यामलाई भेट्न समिर भन्ने वीरे तामाङ आई रहने गरेको, निजले मलाई सामान ओसारपसार गर्न बोर्डरमा गएमा एकपटकमा रु.३०,०००।- पाइन्छ भनी प्रलोभनमा पारेको, निजको विश्वासमा परी वेद बहादुर समेतले मलाई काठमाडौंबाट, बुटवल सुनौली हुँदै भारतको पुनामा लगी बिक्री गरेकोमा त्यहाँबाट म भाग्न सफल भई यो जाहेरी दिएको छु। प्रतिवादीहरूलाई मानव बेचबिखन तथा ओसारपसारमा कारवाही गरिपाउँ भन्ने जाहेरी दरखास्त तथा सोही व्यहोराको निज जाहेरवाली तथा पीडित परिवर्तित नाम बालाजु (घ) को बयान।
२. **प्रतिवादी वेद बहादुर मगरले अधिकार प्राप्त अधिकारीसमक्ष गरेको बयान:** जाहेरवालीलाई मैले बेचबिखन नगरेको हुँदा यस सम्बन्धमा मलाई केही थाहा छैन। मैले जाहेरवालीलाई बेचबिखन गरेको छैन र कसैसँग रकम लिएको छैन भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी वेद बहादुर मगरले अधिकार प्राप्त अधिकारीसमक्ष गरेको बयान।
३. **प्रतिवादी समिर भन्ने वीरे तामाङले अधिकार प्राप्त अधिकारीसमक्ष गरेको बयान:** जाहेरवालीलाई मैले ललाई फकाई बेचबिखन गरेको छैन, बेचबिखन गर्नुमा मेरो कुनै संलग्नता छैन भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी समिर भन्ने वीरे तामाङले अधिकार प्राप्त अधिकारीसमक्ष गरेको बयान।
४. **माया पाण्डे र रमिला खत्रीले गरिदिएको कागज:** जाहेरवालीलाई प्रतिवादी समिर भन्ने वीरे तामाङ र वेद बहादुरले भारत पुनामा लगी बिक्री गरेको भन्ने निज जाहेरवाली त्यहाँबाट आएपछि बताएकी हुन, निज प्रतिवादीहरूलाई कारवाही हुनुपर्दछ भन्ने बुझिएकी माया पाण्डे र रमिला खत्रीले गरेको पृथक-पृथक कागज।
५. **अभियोग मागदाबी:** जाहेरी दरखास्त तथा पीडितको बयान, प्रतिवादीहरूको बयान, बुझिएका मानिसले गरेको कागज समेतबाट प्रतिवादीहरूले मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ को दफा ४ को (१)(क)(ख) र उपदफा(२)(क)(ख)

बमोजिमको कसूर गरेको हुँदा ऐ. ऐनको दफा १५(१)(क) बमोजिम प्रतिवादीहरूलाई सजाय गरी ऐ. को दफा १७ बमोजिम प्रतिवादीहरूबाट पीडितलाई क्षतिपूर्ति दिलाई पाउँ भन्ने व्यहोराको अभियोग दाबी।

६. प्रतिवादी वेद बहादुर थापाले सुरु अदालतमा गरेको बयान: मैले जाहेरवालीलाई कही कतै लगी बिक्री नगरेको, झुठा जाहेरी दिई मलाई फसाँउन खोजेको, अभियोग दाबीबाट सफाई पाउँ भन्ने व्यहोराको प्रतिवादी वेदबहादुरले सुरु अदालतमा गरेको बयान।

७. प्रतिवादी समिर भन्ने वीरे तामाङले सुरु अदालतमा गरेको बयान: मैले कुनै कसूर अपराध नगरेको र जाहेरवालीलाई बिक्री गर्न नलगेको हुँदा अभियोग दाबी बमोजिम सजाय हुनुपर्ने होइन, सफाई पाउँ भन्ने व्यहोराको प्रतिवादी समिर भन्ने वीरे तामाङले सुरु अदालतमा गरेको बयान।

८. काठमाडौँ जिल्ला अदालतको थुनछेक आदेश: प्रतिवादीहरूलाई पुर्पक्षको लागि थुनामा राख्नु भन्ने सुरु अदालतबाट मिति २०६६।०८।०३ मा भएको आदेश।

९. सुरु अदालतमा भएको बकपत्रको व्यहोरा:

क. प्रतिवादीलाई अभियोग दाबी बमोजिम कारवाही हुनुपर्ने होइन भन्ने प्रतिवादी समिर भन्ने वीरे तामाङको साक्षी भक्तबहादुर लामाले गरेको बकपत्र।

ख. साथी भाईको रिसइवीले गर्दा यो मुद्दा परेको हो। निज एकदिन पनि हराएको मैले देखेको छैन भन्ने प्रतिवादी वेद बहादुरको साक्षी राजु पुलामीले गरेको बकपत्र।

ग. निजलाई फसाँउनको लागि यस्तो मुद्दा गरिएको हो भन्ने प्रतिवादी वेद बहादुरको साक्षी रमेश लामाले गरेको बकपत्र।

घ. सामानहरू ओसारपसार गर्ने, महिनाको रु.३०,०००।- हुन्छ भनेर बुटवल भैरहवा हुँदै भारत लगेर बेचको भन्ने बुझिएकी रमिला खत्रीले गरेको बकपत्र।

ड. प्रतिवादीले पीडितलाई बुटवल, भैरहवा हुँदै भारत जाऊँ, महिनाको रु.३०,०००।- आउँछ, आधा-आधा बाँडौला भनी भारत लगी बिक्री गरेका हुन् भन्ने बुझिएकी माया पाण्डेले गरेको बकपत्र।

१०. काठमाडौँ जिल्ला अदालतको फैसला: प्रतिवादीहरूले जाहेरवाला एवं पीडितलाई विदेशमा बिक्री गर्न लगी मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ को दफा १५(१) को (ड) (१) अन्तर्गतको कसूर गरेको देखिँदा निजहरूलाई वारदातको स्वरूप,

प्रकृति, परिस्थिति एवं कसूरको मात्राको आधारमा ऐ. ऐनको दफा १५(१) को (ड) (१) अनुसार जनही १० वर्ष कैद र रु.६०,०००।- जरिवाना हुने, साथै पीडित एवं जाहेरवालीले प्रतिवादीहरूबाट रु.८०,०००।- क्षतिपूर्ति भराई पाउने ठहर्छ। प्रतिवादीहरूलाई मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ को दफा १५(१) (क) बमोजिम हदै सम्म सजाय गरिपाउँ भन्ने सम्म वादी नेपाल सरकारको अभियोग दावी नपुग्ने ठहर्छ भन्नेसमेत व्यहोराको मिति २०६७।०१।२७ को काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसला।

११. प्रतिवादी समिर भन्ने वीरे तामाङको पुनरावेदन अदालत पाटनमा परेको पुनरावेदन पत्र: जाहेरवालीले आफूलाई विक्री गरेको भनी म उपर आरोप लगाए पनि निजले भारतमा लगी विक्री गरेको भन्ने कुनै प्रमाण दिन सकेकी छैनन्। अदालतबाट निजलाई झिकाउँदा पनि उपस्थित भएकी छैनन्। म प्रहरीमा बयान गर्दा कसूरमा पूर्णतः इन्कार रहेको छु। त्यस्तै गरी सह-अभियुक्त वेद बहादुर मगरले पनि मलाई पोल गरेको छैन। यो महत्वपूर्ण तथ्यलाई विचार नै नगरी मलाई कसूरदार ठहराई काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला त्रुटिपूर्ण छ। बुझिएका रमा पाण्डे र रमिला खत्री प्रत्यक्षदर्शी होइनन्। सुनेको कुरा प्रमाणको लागि ग्रहण हुन सक्दैन। बनावटी जाहेरी र प्रमाणित बयानलाई आधार लिई मलाई कसूरदार ठहर्‍याउने काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा बदर गरी सफाई पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको समिर भन्ने वीरे तामाङको पुनरावेदन अदालत पाटनमा परेको पुनरावेदन पत्र।

१२. वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन अदालत पाटनमा परेको पुनरावेदन पत्र: पीडितले दिएको जाहेरीबाट निजलाई प्रतिवादीले ललाई फकाई गरी भारतको बम्बईमा एउटा मन्दिर जस्तो ठाउँमा पुर्‍याई जमुना भन्ने एक जना महिलाको जिम्मा लगाई आएको, पछि आफू बेचिएको थाहा पाएकी भनी जाहेरीमा उल्लेख छ। प्रतिवादीहरूले पाएको रकम पीडितलाई थाहा हुने अवस्था नरहेको हुँदा केवल रकम थाहा नपाएको कारणले मात्र विक्री गरेको होइन, विक्रीको लागि लगेको सम्म भनाई न्यायोचित नहुने हुँदा काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला त्रुटिपूर्ण छ। वेचनको लागि पीडितलाई प्रतिवादीहरूले विदेश लगेको भन्ने कुरालाई फैसलामा स्वीकार गरी सकेको छ। प्रतिवादीहरूले अवैध धन्डामा लगाएको व्यहोराहरूलाई किटानी जाहेरी दिएको र अदालतको प्रमाणित बयान समेतबाट पुष्टि भई रहेको हुँदा काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट प्रतिवादीहरूलाई अभियोग

दावी बमोजिम सजाय नगरी मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ को दफा १५(१) (ड) (१) बमोजिम जनही १० वर्ष कैद र ६० हजार जरिवाना तथा पीडितलाई रु.८०,०००।- क्षतिपूर्ति प्रतिवादीहरूबाट दिलाई भराई पाउने हदसम्म भएको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा बदर गरी प्रतिवादीलाई अभियोग मागदावी बमोजिम सजाय गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट पुनरावेदन अदालत पाटनमा परेको पुनरावेदन पत्र।

१३. प्रतिवादी वेद बहादुर मगरको पुनरावेदन अदालत पाटनमा परेको पुनरावेदन पत्र: जाहेरी दरखास्तमा उल्लेखित व्यहोरा वयानलाई नै आधार मानी फौजदारी मुद्दामा कसूरदार ठहर गर्न फौजदारी न्यायको मान्य सिद्धान्त प्रतिकूल हुन जान्छ। मैले कोही कसैलाई विक्री गर्ने मनसाय लिई योजना बनाई विदेश लगेको छैन। जाहेरीमा उल्लेखित भनाई आधारहीन झुठा हो। बुझिएका भनिएका रमा पाण्डे र रमिला खत्री चशमदीद गवाह होइनन्। निज बालाजु 'घ' को कथित कथनबाट भनेको सुनेको आधारमा बकपत्र गर्ने व्यक्ति हुन्। साथै, बालाजु 'घ' बाट निजको नाममा जारी म्याद घर दैलामा टाँस भई बुझेर पनि भौतिक उपस्थिति नहुनु र जाहेरी दरखास्त र कथित अनुसन्धान वयानलाई समर्थित हुने गरी स्वतन्त्र सनाखत गर्न नसक्नु स्वयंमा झुठा आरोप कथन हो। माथि उल्लेख गरे बमोजिम काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसला कानूनको मान्य सिद्धान्त विपरित हुँदा फैसला त्रुटिपूर्ण छ। अभियोग दावीबाट उन्मुक्ति पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी वेद बहादुर मगरको पुनरावेदन अदालत पाटनमा परेको पुनरावेदन पत्र।

१४. पुनरावेदन अदालत पाटनको आदेश: यसमा मानव बेच बिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ को दफा १५(१) (क) को सजाय दावी भएको प्रस्तुत मुद्दामा उक्त ऐनको दफा १५(१) को (ड) (१) को सजाय, प्रतिवादीलाई सुरुले गरेको देखिन आयो। जाहेरवालीको प्रमाणित बयानमा आफूलाई कब्जामा लिनेले रु.८०,०००।- मा किनेको छु सो पैसाले भनि आफ्नो दाजुलाई भनेको भन्ने व्यहोरा उल्लेख भएको देखिन्छ। त्यसतर्फ ध्यान नदिई सुरुले गरेको फैसला फरक पर्न सक्ने भएकाले प्रस्तुत मुद्दामा दुवै थरीको पुनरावेदन परेकाले मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको २०२ नं. को प्रयोजनार्थ एक पक्षको पुनरावेदन नक्कल अर्का पक्षलाई दिई पेश गर्नु भन्ने व्यहोराको मिति २०६९।०२।०२ मा पुनरावेदन अदालत पाटनबाट भएको आदेश।

१५. पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला: प्रतिवादीहरूले जाहेरवाला एवं पीडित बालाजु (घ) लाई विदेश भारतमा बेचनको लागि लगी मानव बेचबिखन तथा ओसार पसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ को दफा १५(१) को (ड) (१) अन्तर्गतको कसूर गरेको देखिन आयो। तसर्थ सुरु जिल्ला अदालतले निज प्रतिवादीहरूले पीडित जाहेरवालीलाई विदेशमा विक्री गर्नको लागि लगेको स्वरूप प्रकृती एवं परिस्थिती र प्रतिवादीहरूको कसूरको मात्राको आधारमा प्रतिवादीहरू वेद बहादुर मगर र समिर भन्ने वीरे तामाङलाई मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ को दफा १५(१) को (ड) (१) अनुसार जनही १०(दश) वर्ष कैद र रु.६०,०००।- जरिवाना गर्ने र पीडित जाहेरवालीले प्रतिवादीहरूबाट रु.८०,०००।- क्षतिपूर्ति भराई पाउने र दफा १५(१) (क) बमोजिम हदै सम्म सजाय गरिपाउँ भन्ने सम्म वादी नेपाल सरकारको अभियोग दावी नपुग्ने ठहराई गरेको इन्साफ मिलेकै देखियो। अभियोगदावीबाट सफाई पाउँ भन्ने प्रतिवादीहरूको पुनरावेदन जिकिर र अभियोग माग दावी बमोजिम प्रत्यर्थी प्रतिवादीहरूलाई हदैसम्म सजाय गरिपाउँ भन्ने वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुन सकिएन। तसर्थ, यसमा काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०६७।०१।२७ मा भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ भन्नेसमेत व्यहोराको पुनरावेदन अदालत पाटनबाट मिति २०६९।०३।२६ मा भएको फैसला।

१६. प्रतिवादीहरू समिर भन्ने वीरे तामाङ र वेद बहादुर मगरले यस अदालतमा दायर गरेको पुनरावेदन पत्र: जाहेरी र निजको सुरुको कथन व्यहोरा बाहेक आरोप प्रमाणित हुने अन्य कुनै निर्विवाद तथ्ययुक्त प्रमाण वादीबाट पेश हुन सकेको छैन। म पुनरावेदक समेतका प्रतिवादीहरूका अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष भएको बयान र अदालत समक्षको बयानमा कसूरमा इन्कार रहेको तथ्य निर्विवाद छ। सो इन्कारी बयान व्यहोरा म प्रतिवादीको तर्फबाट प्रस्तुत हुनुभएका मेरा साक्षीको बकपत्रले प्रमाणित भएको छ। जाहेरवालालाई अदालतमा आई बकपत्र गर्न निमित्त पटक पटक म्याद जारी हुँदा उक्त म्याद रीतपूर्वक तामेल हुँदा समेत अदालतमा उपस्थित नभई आफ्नो तथाकथितको जाहेरी बयानलाई पुष्टि गर्न नसक्नु भएको अवस्थामा समेत एकपक्षिय रूपमा शंकारहित, निर्विवाद प्रमाणको अभावमा विपक्षीको माग दावी अनुसार सजाय हुने गरी भएको सुरुको फैसलालाई सदर हुने ठहर्न्याई पुनरावेदन अदालतबाट भएको फैसला बदरभागी छ। बुझिएका रमा पाण्डे र रमिला खत्रीले जाहेरवालाले भनेको भनी प्रहरीमा कागजसम्म

गरेका छन्। तर निजहरु प्रत्यक्षदर्शी होइन। तसर्थ, बनावटी जाहेरी र प्रमाणित बयानलाई आधार लिई मलाई कसूरदार ठहर्‍याउने सुरु जिल्ला अदालतको फैसला सदर हुने ठहराई पुनरावेदन अदालत पाटनबाट भएको फैसला त्रुटिपूर्ण रहेको हुँदा बदर भागी छ भन्नेसमेत व्यहोराको यस अदालतमा प्रतिवादीहरु समिर भन्ने वीरे तामाङ र वेद बहादुर मगरको एकै मिलानको छुट्टा छुट्टै पुनरावेदन पत्र।

१७. यस अदालतको आदेश: यसमा पीडित भनिएकी जाहेरवालीले आफूलाई बेचबिखन गरिएको होइन, नभएको व्यहोरा खुलाई जाहेरी दरखास्त लगायतका कागजातमा सहीछाप गराई प्रतिवादीहरुलाई फसाउन खोजिएको हुँदा जाहेरी दरखास्त फिर्ता पाउँ भनी निजले अदालतमा निवेदन दर्ता गराएको देखियो। सो निवेदन सनाखत गराउने लगायतको कार्य र सो समेतको मुल्यांकन गरी फैसला गर्नु पर्नेमा सो तर्फ केही नबोली प्रतिवादीहरुलाई दोषी ठहर गरी भएको पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।०३।२६ को फैसला प्रमाण मुल्याङ्कनको रोहमा फरक पर्न सक्ने देखिँदा मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको २०२ नं. बमोजिम महान्यायधिवक्ताको कार्यालयलाई पेशीको सूचना दिई नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने व्यहोराको यस अदालतबाट मिति २०७३।०८।१३ मा भएको आदेश।

ठहर खण्ड

१८. नियमबमोजिम निर्णयार्थ यस इजलाससमक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक प्रतिवादी समिर भन्ने वीरे तामाङको तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ताहरु श्री बद्री बहादुर कार्की, श्री राघवलाल वैद्य र विद्वान अधिवक्ताहरु श्री तारा बहादुर सिटौला, श्री राम प्रसाद ढुङ्गेल, श्री दिनेश प्रसाद शर्मा तथा पुनरावेदक प्रतिवादी वेद बहादुर मगरको तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री कृष्ण प्रसाद सापकोटा र विद्वान अधिवक्ता श्री कुमार प्रसाद आचार्यले “पीडितले उजुरी दिए पश्चात् तत्काल बयान प्रमाणित गराइएतापनि निज पीडित जाहेरवाली अदालतमा आई आफ्नो जाहेरी दरखास्त र प्रमाणित बयानलाई पुष्टि गराउन सकेको अवस्था छैन। यसरी निज पीडित अदालतमा आई बयान गर्न असमर्थ रहेको तथा अन्य प्रमाणबाट दाबी पुष्टि नभएको अवस्थामा केवल प्रमाणित बयानको आधारमा मात्र कसूरदार कायम गरिनु न्यायोचित हुँदैन। प्रतिवादीहरु अनुसन्धान अधिकारीसमक्ष र अदालतमा बयान गर्दा कसूरमा पूर्ण रुपमा इन्कार रहेको अवस्था छ। यस्तो अवस्था हुँदा हुँदै प्रतिवादीहरुलाई कसूरदार ठहर्‍याउने सुरु जिल्ला अदालतको फैसला सदर हुने ठहर्‍याई पुनरावेदन अदालत पाटनबाट भएको फैसला

त्रुटिपूर्ण रहेको हुँदा बदर गरी अभियोग दावीबाट सफाई हुनुपर्छ” भनी गर्नु भएको बहस सुनियो।

१९. वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट उपस्थित विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री लोक बहादुर कटुवालले “यस्तो कसूरका पीडितलाई दवाव, प्रभाव र अन्य कारणले गर्दा अदालतमा बकपत्रको लागि उपस्थित हुन नसक्ने अवस्था सृजना हुने प्रबल सम्भावना हुने हुँदा उजुरीको क्रममा पीडितको बयान तत्काल अदालतमा लगी प्रमाणित गरेको बयान प्रमाणमा लिन सक्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ। यी प्रतिवादीहरूले जाहेरवालीलाई भारतमा लगि विक्री गरेको कुरा जाहेरी दरखास्त र पीडितको प्रमाणित बयान समेतबाट पुष्टि भएको हुँदा केवल पीडित अदालतमा उपस्थित नभएको कारणबाट कसूरबाट उन्मुक्ति पाउनु पर्ने होइन। सुरु जिल्ला अदालतबाट प्रतिवादीहरूलाई मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ को दफा १५(१) को (ङ) (१) अनुसार जनही १०(दश) वर्ष कैद र रु.६०,०००।- जरिवाना गर्ने र पीडित जाहेरवालीले प्रतिवादीहरूबाट रु.८०,०००।- क्षतिपूर्ति भराई पाउने गरी भएको फैसला सदर गर्ने गरी पुनरावेदन अदालत पाटनबाट भएको फैसला सदर हुनुपर्छ” भनी गर्नु भएको बहस सुनियो।

२०. प्रस्तुत मुद्दा वेद बहादुर समेतले काठमाडौँबाट, बुटवल सुनौली हुँदै भारतको पुनामा लगी विक्री गरेकोमा भाग्न सफल भई जाहेरी दिएको छु, प्रतिवादीहरूलाई मानव बेचबिखन तथा ओसारपसारमा कारवाही गरिपाउँ भन्ने जाहेरी दरखास्त तथा सोही व्यहोराको निज जाहेरवाली तथा पीडित परिवर्तित नाम बालाजु (घ) को प्रमाणित बयान व्यहोराबाट मुद्दाको उठान भएको देखिन्छ। प्रतिवादीहरूले मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ को दफा ४ को (१)(क)(ख) र उपदफा(२)(क)(ख) बमोजिमको कसूर गरेको हुँदा ऐ. ऐनको दफा १५(१)(क) बमोजिम प्रतिवादीहरूलाई सजाय गरी ऐ. को दफा १७ बमोजिम प्रतिवादीहरूबाट पीडितलाई क्षतिपूर्ति दिलाई पाउँ भन्ने व्यहोराको अभियोग दावी रहेको देखिन्छ। सो सम्बन्धमा काठमाडौँ जिल्ला अदालतबाट फैसला हुँदा प्रतिवादीहरूले मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ को दफा १५(१) को (ङ) (१) अन्तर्गतको कसूर गरेको देखिँदा निजहरूलाई ऐ. ऐनको दफा १५(१) को (ङ) (१) अनुसार जनही १० वर्ष कैद र रु.६०,०००।- जरिवाना हुने र साथै पीडित एवं जाहेरवालीले प्रतिवादीहरूबाट

रु.८०,०००।- क्षतिपूर्ति भराई पाउने ठहर्छ भनी फैसला भएको देखियो। पुनरावेदन अदालत पाटनबाट फैसला हुँदा सोही फैसला सदर हुने गरी फैसला भएको देखियो। यसरी सुरु जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला सदर हुने गरी पुनरावेदन अदालत पाटनबाट भएको फैसलाउपर चित्त नबुझि दुवै प्रतिवादीहरुको पुनरावेदन पर्न आएको देखियो।

२१. उपरोक्त बमोजिमको तथ्य र बहस जिकिर रहेको प्रस्तुत मुद्दामा निर्णयको रोहमा हेर्दा निम्न प्रश्नहरुमा केन्द्रीत रही निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो।

क. मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार मुद्दामा पीडितको बयान अदालतबाट प्रमाणित भएको अवस्थामा मुद्दाको कारवाहीको सिलसिलामा पीडित अदालतमा उपस्थित नभएमा सो प्रमाणित बयानलाई कसूरदार कायम गर्ने प्रयोजनार्थ निर्णायक प्रमाणको रूपमा अदालतले ग्रहण गर्न मिल्ने हो वा होइन?

ख. पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला मिलेको छ वा छैन?

२२. पहिलो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ को दफा ६ मा बयान प्रमाणित गराउने सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था हेरिनु पर्ने हुन्छ।

(१) ...उजूर पीडित आफैँले दिएमा प्रहरी कार्यालयले निजको तत्काल बयान गराई त्यस्तो बयान प्रमाणित गराउनको लागि निजलाई तुरुन्त नजिकको जिल्ला अदालतमा उपस्थित गराउनु पर्नेछ।

(३) ...बयान प्रमाणित गरिएकोमा त्यस्तो पीडित मुद्दाको कारवाहीको सिलसिलामा अदालतमा उपस्थित नभए पनि त्यसरी प्रमाणित गरिएको बयान अदालतले प्रमाणमा लिन सक्नेछ।

मानव बेचबिखन तथा ओसारपसारको कसूरमा पीडित नै कसूरको प्रमुख साक्षीको रूपमा रहेका हुन्छन्। उजूर गर्ने पीडितलाई अभियुक्त तथा वाह्य पक्षबाट विभिन्न दवाब, प्रभाव, सुरक्षा लगायतका अन्य कारणहरुले गर्दा अदालतमा बकपत्रको लागि उपस्थित गराउन नसकिने प्रबल सम्भावना हुने कुरालाई मध्यनजर गरी त्यस्तो घटनाको सम्बन्धमा पीडितको अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्ष बयान भएपछि पीडितलाई तत्काल अदालतमा लगी त्यस्तो बयान प्रमाणित गराउनु पर्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ। यसरी प्रमाणित गरेको बयानलाई मुद्दाको कारवाहीको सिलसिलामा पीडित अदालतमा उपस्थित नभए पनि त्यसरी प्रमाणित गरिएको बयानलाई अदालतले प्रमाणमा लिन सक्नेछ भन्ने उक्त कानूनी

व्यवस्थाको विधायीकि मनसाय रहेको देखिन्छ। सो व्यवस्थालाई नियालेर हेर्दा, पीडितको प्रमाणित बयानलाई प्रमाणको रूपमा ग्रहण गर्नु पर्ने बाध्यात्मक प्रावधान नभई सो प्रमाणित बयानलाई अन्य प्रमाणहरूले समर्थन गरेमा महत्वपूर्ण प्रमाणको रूपमा लिन सकिने उक्त व्यवस्थाको उद्देश्य रहेको देखिन्छ। सोही सन्दर्भमा, यस अदालतबाट ने.का.प २०६६, निर्णय नं. ८०७३, अंक २, नेपाल सरकार वि. रवीन्द्र सिलवाल भएको जिउ मास्ने बेच्ने मुद्दामा “अदालतद्वारा प्रमाणित पीडित भनिएको व्यक्तिको कथन पुष्टि हुने अन्य समर्थित प्रमाण (corroborative evidence) मिसिलमा मौजुद रहेको अवस्थामा पीडित व्यक्ति अदालतमा बकपत्रको प्रयोजनार्थ उपस्थित नभए पनि सो भनाईलाई आधार मान्नुपर्ने” भन्ने सिद्धान्त प्रतिपादन भएको देखिन्छ। यसबाट सो प्रमाणित बयान आफैमा एक महत्वपूर्ण प्रमाणको रूपमा रहेतापनि सो बयान अन्य प्रमाणबाट समर्थित हुनु पर्ने अनिवार्यता देखिन्छ। तसर्थ, पीडितको बयान अदालतबाट प्रमाणित भएको अवस्थामा मुद्दाको कारवाहीको सिलसिलामा पीडित अदालतमा उपस्थित नभएमा सो प्रमाणित बयानलाई कसूरदार कायम गर्ने प्रयोजनार्थ महत्वपूर्ण प्रमाण भएतापनि त्यसलाई अकाट्य प्रमाण (irrefutable evidence) अथवा एकल निर्णायक प्रमाण (conclusive evidence) को रूपमा अदालतले ग्रहण गर्न मिल्ने देखिदैन।

२३. अब दोस्रो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, प्रस्तुत मुद्दाको परिप्रेक्षमा, सुरु अदालत तथा पुनरावेदन अदालतले प्रतिवादीहरूलाई कसूरदार ठहर गरी फैसला गर्दा पीडितको किटानी जाहेरी दरखास्त र मौकाको प्रमाणित बयानलाई मूल आधार बनाएको देखियो। बुझिएका माया पाण्डे र रमिला खत्रीले मौकामा कागज गर्दा तथा अदालतमा बकपत्र गर्दा, निजहरूले घटनाको बारेमा पीडितले बताए अनुसार सुनी थाहा पाएको भनी व्यहोरा उल्लेख गरेको देखिन्छ। यसबाट निजहरू घटनाका प्रत्यक्षदर्शी नभई सुनेको आधारमा अदालतमा आई बकपत्र गरेको देखियो। सुनिजान्ने प्रमाण (hearsay evidence) लाई समान्यतय गाह्य प्रमाणको रूपमा नलिइने भनी प्रमाण कानूनको सर्वमान्य सिद्धान्त रहेको छ। यसरी प्रत्यक्ष प्रमाणको अभावमा केवल सुनीजान्ने प्रमाणको आधारमा मात्र कसूरदार कायम गरिनु उचित देखिदैन। सो सिद्धान्तलाई यस अदालतले ने.का.प २०६३, निर्णय नं. ७७६८, अङ्क ९, नेपाल सरकार विरुद्ध कलावती सुवेदीसमेतको मुद्दामा समेत आत्मसात गरेको पाइन्छ। तसर्थ, जाहेरवाली जाहेरी व्यहोरा बमोजिम विदेशमा बेचबिखनमा परेको

र सो आपराधिक कार्यमा प्रतिवादीहरूको संलग्नता रहेको भन्ने प्रमाणित गर्ने समर्थित प्रमाण प्रयास नरहेको प्रष्ट देखिन्छ।

२४. अर्को तर्फ, प्रतिवादीहरू अधिकारप्राप्त अधिकारी समक्ष तथा अदालतमा बयान गर्दा कसूरमा पूर्ण रूपमा ईन्कार रही बयान गरेको देखियो। सोही बयान व्यहोरालाई समर्थन हुने गरी प्रतिवादीहरूका साक्षी भक्त बहादुर लामासमेतले सुरु अदालतमा बकपत्र गरेको देखियो। पीडित जाहेरवालीलाई सुरु अदालतको आदेशबमोजिम अदालतमा आई बकपत्र गर्नका निम्ति म्याद जारी भई रीतपूर्वक घरदैलोमा तामेल हुँदा समेत अदालतमा उपस्थित भई जाहेरी बयानलाई पुष्टि गर्न सकेको देखिदैन। यसरी प्रस्तुत मुद्दामा कारवाहीको सिलसिलामा पीडित बकपत्रको लागि अदालतमा उपस्थित नभएको अवस्था तथा पीडितको प्रमाणित बयान मिसिल संलग्न अन्य निर्विवाद प्रमाणहरूबाट प्रयास समर्थित हुन नसकेको अवस्थामा सोही प्रमाणित बयानलाई मात्र निर्णायक प्रमाण मानी कसूरदार ठहर्न्याउनु न्याय र कानूनको रोहमा मनासिब देखिन आएन।

२५. तसर्थ, उल्लेखित आधार, कारण र प्रमाणसमेतबाट पीडितको जाहेरी व्यहोरा तथा प्रमाणित बयानलाई समर्थन गर्ने अन्य प्रमाण मिसिलबाट नदेखिएको, प्रतिवादीहरूको इन्कारी बयान तथा सोलाई समर्थन गर्ने गरी निजका साक्षीहरूले अदालतमा गरेको बकपत्रबाट यी प्रतिवादीहरूलाई कसूरदार मान्न मिल्ने देखिन आएन। यस अवस्थामा प्रतिवादीहरूलाई मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ को दफा १५(१) को (ड) (१) अनुसार जनही १० (दश) वर्ष कैद र रु.६०,०००।—(साठी हजार रुपैयाँ) जरिवाना हुने, साथै पीडित एवं जाहेरवालीले प्रतिवादीहरूबाट रु.८०,०००।—(असि हजार रुपैयाँ) क्षतिपूर्ति भराई पाउने ठहराई काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०६७।०१।२७ मा भएको फैसला सदर हुने गरी पुनरावेदन अदालत पाटनबाट मिति २०६९।०३।२६ मा भएको फैसला मिलेको नदेखिँदा सो फैसला उल्टी भई प्रतिवादीहरू वेद बहादुर मगर र समिर भन्ने वीरे तामाडले आरोपित कसूरबाट सफाई पाउने ठहर्छ। अरूमा तपसिल बमोजिम गर्नु।

तपसिल

माथि ठहर खण्डमा लेखिएबमोजिम पुनरावेदन अदालत पाटनबाट भएको फैसला उल्टी भई प्रतिवादी वेद बहादुर मगर र समिर भन्ने वीरे तामाडले अभियोग दाबीबाट सफाई

पाउने ठहरी फैसला भएकोले निजहरुलाई थुनामुक्त गर्न यस अदालतबाट संक्षिप्त आदेश भईसकेको हुँदा थप केही गरिरहन परेन -----१

प्रस्तुत मुद्दाका प्रतिवादीहरुलाई सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालत तथा पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला बमोजिम लागेको जनही १० (दश) वर्ष कैद र रु. ६०,०००।-(साठी हजार रुपैयाँ) जरिवाना हुने, साथै पीडितले प्रतिवादीहरुबाट रु.८०,०००।—(असि हजार रुपैयाँ) क्षतिपूर्ति भराई पाउने गरी कसिएको लगत कट्टा गरिदिनु भनी सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतमा लेखि पठाउनु-----२

फैसलाको प्रतिलिपी साथै राखी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयलाई फैसलाको जानकारी दिनु-----३

मुद्दाको दायरी लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु -----४

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: दीपिका थापा मगर

कम्प्युटर टाइप गर्ने: कृष्णमाया खतिवडा

इति सम्बत् २०७५ साल पौष २३ गते रोज २ शुभम् ..... ।